

мораль. Валеологія також має велике значення для соціального працівника. Адже піклуватися про людей так само важливо, як підтримувати нашу природу бездоганно чистою.

Для вирішення соціальних проблем на рівні громади, правомірним у такій роботі застосування підходу на основі соціальних послуг. Такий підхід регламентовано проектом законом України "Про соціальні послуги": мінімальний базовий комплекс соціальних послуг – заходи з виявлення потреб, проведення оцінки потреб у соціальних послугах та організації їх надання. Надання мінімального базового комплексу соціальних послуг в адміністративно-територіальній одиниці забезпечує фахівець із соціальної роботи, соціальний працівник; надавачі соціальних послуг – підприємства, установи, організації та заклади незалежно від форми власності та господарювання, фізичні особи – підприємці, а також фізичні особи, які надають соціальні послуги, відповідно до вимог, встановлених цим Законом; соціальне замовлення – засіб регулювання діяльності у сфері надання соціальних послуг шляхом залучення на договірній основі надавачів соціальних послуг для задоволення потреб у соціальних послугах відповідно до результатів визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади у соціальних послугах.

Отже, обов'язок громадян, що прагнуть жити в демократичній державі, безсумнівно, має стати співвідношення моралі й права: право передбачає моральне повноліття людини-громадянина. Громадянське суспільство повинно бути активним для контролю здійснення соціальних послуг, воно є замовником якісної соціальної роботи. Вибір фахової соціальної допомоги клієн-

тами соціальної роботи допоможе подолати негативні наслідки на місцевому рівні в українському суспільстві. Діяльність спеціалістів цього рівня ґрунтується на принципах співпраці й розуміння, відкритості і конфіденційності, своєчасної соціальної допомоги й підтримки, пріоритетності профілактики психосоціальних проблем, визнання цінності особистості клієнта і значущості його проблем. З огляду на це важливого значення набуває оволодіння етикою соціальної роботи як основою професійної діяльності, що становить сукупність моральних норм і приписів, які регулюють взаємини між працівниками соціальних служб і клієнтами, між самими соціальними працівниками, а також між соціальними працівниками і службовцями державних і недержавних управлінських структур.

Список використаних джерел

1. Войцях Т.В. Організація та здійснення професійної діяльності соціальних педагогів закладів освіти Черкаської області у 2013-2014 рр.: [методичні рекомендації] / Т.В. Войцях // Педагогічний вісник. – 2013. – № 3. – С. 85–89.
2. Карпенко О.Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти. Монографія / Олена Георгіївна Карпенко / [за ред. С.Я. Харченко]. – Дрогобич: Коло, 2007. – 374 с.
3. Поліщук В.А. Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: зарубіжний досвід. Посібник / В.А. Поліщук. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. – 184 с.
4. Словник-довідник для соціальних педагогів та соціальних працівників / За заг. ред. А.Й. Капської, І.М. Пінчук, С.В. Толстоухової. – К.: 2000. – 256 с.
5. Семігіна Т.В. Словник із соціальної політики / Т.В. Семігіна. – К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2005.

Надійшла до редколегії 07.05.16

Валентина Санжаровец, канд. филос. наук, доц.,
Марія Панченко, студ.
Национальный авиационный университет, Киев

КОНТРОЛЬ НАД СОЦИАЛЬНЫМИ УСЛУГАМИ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Гражданское общество должно быть активным, контролировать осуществление социальных услуг, потому что оно является заказчиком качественной социальной работы. Выбор профессиональной социальной помощи клиентами социальной работы поможет преодолеть негативные последствия на местном уровне в украинском обществе. Неотложной является потребность в создании негосударственных социальных служб, которые могут конкурировать на рынке социальных услуг.

Ключевые слова: социальные услуги, социальные службы, гражданское общество, социальная политика.

Valentine Sanzharovets, PhD, Assoc. Prof.,
Maria Panchenko, student
National Aviation University, Kyiv

CONTROL ABOVE SOCIAL SERVICES OF CIVIL SOCIETY

Civil society must be active, to control realization of social services, because it is the customer of quality social work. Choice of professional social help will help to overcome negative consequences the clients of social work at local level in Ukrainian society. Urgent is a requirement increation of nontate social services that can compete at the market of social services.

Keywords: social services, social services, civil society, social policy.

УДК159.937.53

Радіон Свиначенко, канд. психол. наук, доц., докторант
Інститут соціальної та політичної психології АПН України, Київ;
Антоніна Рудська, канд. психол. наук, асист.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕМПОРАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛІДЕРІВ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЕКТІВ

У статті розглядаються ключові соціально-психологічні особливості темпорального потенціалу лідерів соціальних проектів. Показано, що різним типам лідерства в соціальних проектах (спрямованим на дію, взаємодію і розвиток) імпліцитно притаманний відповідний темпоральний потенціал.

Ключові слова: лідерство, соціальні проекти, синхронізація.

Активний розвиток сучасної України і загальний курс на встановлення відкритого громадянського суспільства, стикається з низкою не тільки економічних, але й соціально-психологічних проблем. Однією з них є по-

треба в самоорганізації та розвитку лідерського потенціалу членів суспільства, які б могли самостійно вирішувати та нести відповідальність за ті проблеми якими вони стикаються. На сьогоднішній день така можливість

© Свиначенко Радіон, Рудська Антоніна, 2016

з'являється у зв'язку з розширенням ролі соціальних проектів у суспільстві і формуванням цілої плеяди молодіжних лідерів, здатних керувати інноваційними змінами на локальному та глобальному рівнях.

Разом з тим, наукове дослідження молодіжного лідерства стикається з низкою проблем. Однією з них, є усталена в соціальній психології тенденція розгляду молодіжного лідерства з боку структурно-функціональних складових, які розглядаються як певні універсальні тенденції, а не як прояви внутрішнього ресурсу або потенціалу особистості, що є специфічним саме для молоді. Крім того, в науковій літературі часто не враховується, що діяльність лідера відбувається в динамічному часі, який обумовлений певним груповим утворенням, особливо це стосується саме груп, створених для реалізації соціальних проектів. Зазначені аспекти, на нашу думку, актуалізують питання про темпоральний потенціал лідера, та особливості його діяльності під час реалізації соціальних проектів, вивчення цього і стала метою нашого дослідження.

Слід зазначити, що темпоральний потенціал лідерів соціальних проектів значно відрізняється від поширеного в літературі, оскільки соціальним проектам притаманні цілий ряд рис, які обумовлюють особливості учасників, які їх реалізують.

По-перше, час в умовах реалізації соціальних проектів, за власними буттєвими ознаками відрізняється від часу, що використовується у тайм-менеджерській або суто експериментально-психологічній літературі. Так, у першому випадку, час розглядається як фізичний ресурс, який можна ділити, роздавати, планувати як і будь-який інший фізичний ресурс. Навпаки, у загально-психологічній літературі час розглядається як певна унікальна, наповнена смислами суб'єктна темпоральність. Однак, два зазначені підходи є недостатніми для розгляду темпорального потенціалу лідерства, оскільки, на відміну від суто психологічного підходу, час постійно конструюється у міжособистісній взаємодії. Звідси, виконання завдання в соціальному проекті відбувається не окремими персоналіями, а групою в цілому як колективним суб'єктом. Що в свою чергу відрізняється від менеджерського підходу регламентування швидкості.

По-друге, відмінною рисою лідерів соціальних проектів є потреба у максимальному врахуванні темпоральних контекстів, тобто усталених практик організації повсякденного життя у часі. Ці контексти можуть бути як зовнішніми, так і внутрішніми. Стосовно соціальних проектів, до внутрішніх темпоральних контекстів можна віднести повсякденні часові практики членів групи (звички щодо тривалості сну, прийому їжі, розділення робочого та дозвілевого часу) та практики планування часу (строки, дедлайни, часові обмеження та обмеження ресурсів). З іншого боку, зовнішній темпоральний контекст середовища, де відбувається реалізація соціального проекту, визначається особливостями щоденних практик місцевих жителів, їх розпорядок дня, звичаї та норми поведінки, які притаманні місцевій спільноті. В цьому випадку можна говорити про "спосіб життя", який слугує регулятором поведінки для всієї спільноти [4].

По-третє, відмінною рисою соціальних проектів на відміну від комерційних організацій, є те, що кожний молодіжний соціальний проект є унікальним, цілісним, обмеженим у часі та завершеним феноменом. Їх темпоральна унікальність полягає в тому, що вони не можуть бути абсолютно відтвореними в часі, оскільки з часом змінюється множина контекстів. Їх темпоральна цілісність пов'язана із тим, що кожний соціальний проект є спрямований на вирішення конкретної задачі, яка є актуальною на момент створення проекту. Необхід-

ність вирішувати конкретну задачу, яка є важливою у певний період обумовлює обмеженість у часі.

Як показує аналіз літератури, визначені три темпоральні особливості достатньо детально досліджено в західній літературі і розглядаються як "temporal entrainment" [5; 6]. Слід зазначити, що поняття "temporal entrainment" залишається досить новим у вітчизняній соціальній психології, хоча його частково досліджують у суміжних дисциплінах, наприклад в хронобіології, де використовується поняття "захоплення ритму" або як синонім "синхронізація" [0]. Разом із тим, на нашу думку, використання цих термінів не буде слушним, оскільки у першому випадку, мова йде про жорстко детермінований біологічний механізм, а у другому випадку, під "синхронізацією", розуміється тривалий механізм одночасного протікання кількох одночасних процесів з незмінним інтервалом часу [0, с. 468]. На нашу думку, більш виразним аналогом англomовного терміну еквівалентним "temporal entrainment" має бути поняття налаштування, оскільки воно означає пристосування, приведення у потрібний стан [0, с. 336]. Що в свою чергу перекликається з метою соціальних проектів, які орієнтовані на вирішення проблем спільноти та суспільства в цілому.

Цілеспрямоване вивчення темпорального налаштування "temporal entrainment" в соціальній психології було розпочато Холлом [3; 5], Макрофом і Ротчфордом [8], Блудером [5; 6; 7]. Проте, найбільший внесок у дану проблематику був зроблений Анкою і Чонгом [1]. Особливість цього підходу полягає у тому, що можливо виділити три основні види темпорального налаштування, а саме темпу (tempo), синхронії (synchrony) і гармонійності (harmonic) [1].

Налаштування темпу або "tempo entrainment" означає настройку швидкості або частоти основних процесів або явищ (Lauer, 1981, Amato, 1983). Як показано в роботах Келлі, індивіди і групи здатні підлаштовувати свою швидкість для того щоб відповідати темпоральним умовам робочої ситуації [6]. Разом з тим, питання щодо якості діяльності залишається відкритим, з одного боку, пріоритет на узгодження швидкості може знижувати якість [6], з іншого боку, в умовах швидкоплинного середовища, швидке прийняття рішень може бути більш ефективним [5].

Налаштування темпу має принципове значення при дослідженні темпорального потенціалу лідера, оскільки останній виконує роль ритмозадавача або Zeigebler [8]. Так в умовах реалізації соціального проекту, передбачається, що волонтери будуть в своєму сприйнятті часу більш орієнтуватися на свого лідера як ритмозадавача і в свою чергу планувати та розпоряджатися часом у відповідності до свого лідера. У разі ж локальної громади, ритмозадавачем виступає голова місцевої спільноти, оскільки він має більшу владу, а відповідно й підлеглі будуть слідувати йому. Разом з тим, слід зазначити, що ритмозадавачем може виступати не тільки персона, але і система правил і приписів залежно від рівня нормативності культури або середовища. Так, у високономративному середовищі, чіткі часові приписи можуть виступати головним об'єктом темпорального налаштування, а роль лідера в цьому аспекті стає другорядною і, крім того, сама ефективність праці – може втрачати своє першорядне значення [5]. Під час впровадження інновацій та виникнення супротиву, ритмозадавачем може виступати система правил, яка вже вкорінена у життєдіяльність спільноти.

Налаштування синхронії або "synchronic entrainment" означає одночасне узгодження в часі основних циклів. Мова йде про узгодження або координацію різних темпоральних практик з їх особливостями темпоральної

метрики, циклічності та інше. Сюди відносяться повсякденні практики з їх циклічними ритмами (наприклад: сну, неспання, практики вільного проведення часу, практики планування і використання часу). Крім того, сюди можна віднести закріплені в культурі уявлення про час та способи його використання. В даному випадку – це пласт культурного виміру часу, який розглянуто в працях Р. Мертон і П. Сорокіна, І. Холу, які вказують що для кожної культури характерно свій час: лінійний, циклічний та інші.

По-третє, необхідно виділяти гармонійне налаштування або "harmonic entrainment" – гармонійний збіг у часі кількох процесів, що робить їх для зовнішнього спостерігача цільними та завершеними. В умовах реалізації соціальних проектів, даний вимір є принципово важливим. Відомо, що лідер під час реалізації соціального проекту повинен максимально використовувати ресурси групи, виконувати роботу швидко і ефективно, враховувати "швидкісні" здібності кожного учасника

групи. Оскільки успішність реалізації соціального проекту багато в чому залежить від зовнішнього сприйняття гармонійності діяльності учасників проекту та групи волонтерів в цілому. Гармонійне сприйняття реалізації проекту може попередити супротив, який виникає під час впровадження інновацій.

Проведене емпіричне дослідження стилів лідерства в умовах реалізації соціальних проектів, яке було проведено на лідерах соціальних проектів програми "Zavtra.UA" Фонду Віктора Пінчука, показує, що в цілому, лідери соціальних проектів відрізняються високою самостійністю, та відкритістю до змін. Крім того, вони активно приймають участь у реалізації соціальних проектів, які зорієнтовані на зміну та покращення соціальної ситуації. Проведене дослідження дозволило виділити три основні стилі лідерства, а саме: орієнтоване на дію, на взаємодію та розвиток (рис. 1.)

Рис. 1. Співставлення стилів лідерства та типів темпорального налаштування

Так, для лідерів соціальних проектів, що використовують стиль "орієнтований на дію", притаманно самостійно мислити і діяти, крім того, лідери схильні бути більш рішучими, точними та діяти по програмі. Представники цього типу є досить активними та комунікабельними. З точки зору темпорального потенціалу можна казати, що лідери, які використовують даний стиль лідерства, більш зорієнтовані на швидкість виконання проекту, вони орієнтують групу на швидку реалізацію проекту. Крім того, можна очікувати, що подібні лідери будуть зорієнтованими на те, щоб займати провідну позицію в групі та бути ритмозадавачем.

Для лідерів соціальних проектів, що використовують стиль "зорієнтований на взаємодію" притаманна висока активність, високий рівень товариськості, емоційності та імпульсивності. З точки зору темпорального потенціалу, даному стилю лідерства характерний таким тип взаємодії з учасниками проекту, де відбувається налаштування груп на синхронну роботу, враховуючи їх типові практики та стиль життя.

Для лідерів соціальних проектів, що використовують стиль "зорієнтований на розвиток", властиво адаптуватися до ситуації, вони є ненаполегливим, але в той же час нерішучими. З точки зору темпорального потенціалу, для них притаманне темпоральне налаштування на гармонійне існування.

Отже, виявлені типи темпорального налаштування як складової темпорального потенціалу, ставлять цілий ряд додаткових питань щодо поширеності цих типів лідерства та особливостей його ефективності не лише в соціальних проектах, але й інших групах, що й стане метою подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Биологические ритмы / Под ред. Ю. Ашофа. – М.: Мир. 1984. – Т. 1. – 414 с.

2. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов. – М.: Русский язык, 1986. – 795 с.
3. Словарь иностранных слов. – М.: Русский язык, 1988. – 624 с.
4. Швалб Ю.М. Социально-психологические аспекты институализации социальных проектов в локальных общинах / Ю.М. Швалб // Актуальные проблемы психологии. – Т. 7, вып. 20, ч. 2. – С. 263–270.
5. Ancona D. Entrainment: Pace, cycle, and rhythm in organizational behavior / D. Ancona, & C.L. Chong // Research in Organizational Behavior. – 1996, 18. – P. 251–284.
6. Bluebird A.C. The human organization of time: Temporal realities and experience / A.C. Bluebird. – Stanford, CA: Stanford University Press, 2002.
7. Bluebird A.C. Organizationally relevant dimensions of time across levels of analysis / A.C. Bluebird, & K.S. Jaussi // Research in Multi-Level Issues. – 2007, 6. – P. 187–223.
8. Bluebird A.C. Time and the challenge of temporal concepts / A.C. Bluebird, & K.S. Jaussi // Research in Multi-Level Issues. – 2007, 6. – P. 249–255.
9. Bluebird A.C. Leaders, followers, and time / A.C. Bluebird, & K.S. Jaussi // Leadership Quarterly. – 2008, 19. – P. 654–668.
10. Eisenhardt K.M. Speed and strategic choice: How managers accelerate decision making / K.M. Eisenhardt // California Management Review. – 1990, 32(3).
11. Hall E.T. The silent language / E.T. Hall. – New York: Anchor books, 1981.
12. Kelly J.R. 1988. Entrainment in individual and group behavior / J.R. Kelly // The social psychology of time: New perspectives / J.E. McGrath (Ed). – Newbury, CA: Sage, 1988. – P. 89–110.
13. Hall E.T. The dance of life: The other dimension of time / E.T. Hall. – Garden City, NY: Anchor Press, 1983.
14. McGrath J.E. Time and behavior in organizations / J.E. McGrath, & N.L. Rotchford // Research in Organizational Behavior. – 1983, 5. – P. 57–101.
15. Merton R. Sorokin / R. Merton.
16. Shamir B. Leadership takes time: Some implications of (not) taking time seriously in leadership research / B. Shamir // The Leadership Quarterly. – 2011, 22. – P. 307–315.
17. Mitchell T.R. Building better theory: Time and the specification of when things happen / T.R. Mitchell, & L.R. James // Academy of Management Review. – 2001, 26. – P. 530–547.
18. Zaheer S. Time scales and organizational theory / S. Zaheer, S. Albert, & A. Zaheer // Academy of Management Review. – 1999, 24. – P. 725–741.
19. Gersick C.J.G. Time and transition in work teams: Toward a new model of group development / C.J.G. Gersick // Academy of Management Journal. – 1988, 31. – P. 9–41.
20. George J.M. The role of time in theory and theory building / J.M. George, & G.R. Jones // Journal of Management. – 2000, 26. – P. 657–684.

Надійшла до редколегії 30.05.16

Радион Свинаренко, канд. психол. наук, доц., докторант
Институт социальной и политической психологии АПН Украины, Киев;
Антонина Рудская, канд. психол. наук, ассист.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ТЕМПОРАЛЬНОГО ПОТЕНЦИАЛА ЛИДЕРОВ СОЦИАЛЬНЫХ ПРОЕКТОВ

В статье рассматриваются ключевые социально-психологические особенности темпорального потенциала лидеров социальных проектов. Показано, что разным типам лидерства в социальных проектах (направленным на действие, взаимодействие и развитие) присущие отличительные особенности темпорального потенциала.

Ключевые слова: лидерство, социальные проекты, "восприятие" времени, полихроничность, скорость, синхронизация, временная перспектива.

Radion Svyrenko, PhD, Assoc. Prof.
Institute of Social and Political Psychology of APN of Ukraine, Kyiv;
Rudskaya Antonina, PhD, assist.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

SOCIAL PSYCHOLOGY OF LEADER'S TEMPORALITY IN SOCIAL PROJECTS

The paper discusses the key socio-psychological characteristics of temporal potential leaders of social projects. It is shown that for different types of leaders in social projects (aimed at action, cooperation and development) respectively inherent specific time discourse.

Keywords: leadership, social projects, "perception" of time, speed, synchronization, time perspective.

УДК 37.035

Віра Синякова, канд. пед. наук, ст. викладач
Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, Київ

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ТА ЦІННОСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Метою статті є дослідження гендерних стереотипів та цінностей сучасного українського суспільства. У статті висвітлено сутність гендерних уявлень сучасних підлітків, виявлено уявлення сучасних підлітків про гендерні ролі та еталони поведінки хлопчиків та дівчат. В статті уточнено уявлення хлопчиків і дівчаток про сутнісні характеристики гендерних ролей. Також був вивчений зміст гендерних стереотипів, установок і цінностей підлітків щодо характеристик, місця та ролі жінки й чоловіка в суспільстві.

Ключові слова: гендер, соціум, суспільні відносини, гендерні ролі, гендерні стереотипи, маскуліність, феміністність.

Однією із головних домінант соціального розвитку в підлітковому віці є наслідування ролей чоловіка і жінки, батьківської й материнської моделі поведінки та на основі цього сприймання себе в навколишньому світі. Батьківська сім'я є також найбільш важливим чинником становлення гендерної ідентичності підлітків, їх гендерної культури та поведінки. Водночас, родина, демонструючи усі тонкощі внутрішньої та зовнішньої взаємодії, залишається підвладною багатьом традиційними гендерним стереотипам. Особливо це стосується неповних родин, де особливо яскраво простежується порушення ідентифікації з образом батьків у результаті завоювання дітьми дисгармонійних настановлень маскуліності/феміністності.

Варто підкреслити, що для дитини підліткового віку такі поняття як "справжній хлопець", "справжня дівчина" невід'ємні від її прагнення до дорослості та самостійності. Зрозуміло, що дівчата за своєю природою та вихованням помітно відрізняються від хлопців, зокрема здатністю тонше відчувати, переживати і виразніше, ніж чоловіки, виявляти свої внутрішні переживання у зовнішній поведінці. Усі згадані жіночі риси не виникають самі по собі, завдяки одним лише вродженим, природним схильностям (хоча природа в цьому теж відіграє важливу роль). Так само одна природа не може забезпечити формування особистості мужнього, відважного, хороброго, розсудливого та врівноваженого чоловіка. Названі риси у представників жіночої та чоловічої статі є, передусім, результатом виховання як загального або, як ми його назвали б, соціального, і специфічного – тобто гендерного виховання, так і батьківського (сімейного) [2].

Метою нашого дослідження було дослідження сутнісних характеристик гендерних стереотипів сучасності.

Дослідження було проведено із трьома категоріями респондентів – підлітки, матері з неповних родин та педагоги.

З метою вивчення загальних гендерних уявлень дівчат-підлітків нами, насамперед, була використана

авторська анкета "Виявлення уявлень дівчат-підлітків про особистість чоловіка". В дослідженні взяли участь 456 дівчат віком 11–16 років (183 дівчини, що проживають у неповних родин). Уявлення цих дівчат-підлітків щодо характеристик особистості реального чоловіка теж суттєво відрізняються від відповідей їх однолітків, що проживають у повних родин.

Зокрема, у відповідях дівчат-підлітків з неповних родин в описі реального чоловіка переважною є матеріальна незалежність – 87,36 %, окрім того, дівчата надають значну увагу наявності господарсько-побутових умінь – 78,14 % та такій характеристиці як "любов до дружини" – 75,21 %. При цьому уявлення дівчат-підлітків із неповних родин також відрізняються перебільшенням притаманності певних характеристик реальному чоловіку.

Причиною виявлених розбіжностей, на нашу думку, є особливості соціокультурного середовища неповної родини – у монобатьківській родині дівчина-підліток позбавлена можливості повноцінного формування адекватного стереотипу поведінки осіб чоловічої статі, в тому числі на засадах гендерної рівності. Педагогіка оцінює показник ідентифікації дітей зі своїми батьками як одним із основних критеріїв ефективності сімейного виховання, при якому дитина ніби виражає прийняття етичних й ідеологічних норм своїх батьків. Здійснення цієї складової процесу гендерної соціалізації в неповній родині деформується у зв'язку з відсутністю одного із батьків.

Виявити уявлення сучасних підлітків про гендерні ролі та еталони поведінки хлопчиків та дівчат мало на меті анкетне опитування "Хлопці та дівчата нашого класу" [1] анкетуванні взяли участь 94 хлопці та 167 дівчат (85 з них проживають у неповних родин). Аналіз та узагальнення результатів анкетування дозволило зробити низку висновків.

По-перше, уявлення про майбутнє у дівчат, які виховуються в повних та неповних родин, суттєво відрізняються. Так, усі дівчата з неповних родин (99,84 %) в